

Józef Feliks Kubica, Stanisław Kałużewski

Początki mikrobiologii w Polsce sięgają końca ubiegłego wieku, a więc początków rozwoju mikrobiologii czasów Pasteura. W tym czasie działalność badawczą w dziedzinie mikrobiologii podjął – będąc jeszcze studentem V roku Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Warszawskiego – Odo Feliks Bujwid. Po ukończeniu studiów Bujwid odbył w roku 1885 jednomiesięczny kurs u Roberta Kocha w Berlińskim Instytucie Higieny. Po powrocie do kraju, zorganizował w Warszawie pierwszą w Polsce pracownię bakteriologiczną i jednocześnie prowadził wykłady na organizowanych kursach z bakteriologii praktycznej szkoląc młodych lekarzy. W 1887 r. wydaje *Pięć odczytów o bakteryjach*, który można uznać za pierwszy w kraju podręcznik bakteriologii lekarskiej.

W roku 1886 Odo Bujwid przebywał w Paryżu, w Laboratorium Ludwika Pasteura, gdzie zapoznał się z metodami przygotowywania szczepionki przeciw wścieklicznie. W roku 1888 otwiera on pierwszą w kraju, a drugą na świecie pasteurowską pracownię szczepień przeciwko wścieklicznie.

Bujny rozwój życia naukowego po zakończeniu I wojny światowej i odzyskaniu przez Polskę niepodległości znalazł odbicie także w rozwoju placówek mikrobiologicznych. Obok istniejących już katedr uniwersyteckich w Warszawie, Krakowie i we Lwowie tworzą się nowe: w Poznaniu i Wilnie. Powołany zostaje w Warszawie Państwowy Zakład Higieny, placówka o wiodącej roli w rozwoju mikrobiologii w Polsce, a następnie jego filie w niektórych miastach wojewódzkich. Powołane zostają katedry mikrobiologii przy wydziałach weterynaryjnych.

Szybkiemu rozwojowi placówek mikrobiologicznych towarzyszył wzrost liczby pracowników w nich zatrudnionych, a tym samym powstała potrzeba powołania zrzeszenia umożliwiającego wymianę doświadczeń i reprezentowanie środowiska na zewnątrz.

31 października 1927 roku odbyło się w Warszawie pierwsze spotkanie mikrobiologów, na którym powołano Polskie Towarzystwo Mikrobiologów i Epidemiologów. Na tym pierwszym założycielskim zjeździe, którego inicjatorami i organizatorami byli: Zygmunt Szymanowski, Roman Nitsch i Feliks Przesmycki, opracowany został program działania, wyłonione władze Towarzystwa oraz uchwalono statut.

Przewodniczącym Zarządu Głównego Towarzystwa wybrano Zygmunta Szymanowskiego, jego zastępcami Napoleona Gąsiorowskiego i Leona Padlewskiego, a sekretarzem i skarbnikiem został Feliks Przesmycki.

Od samego początku swego istnienia Towarzystwo zgłosiło swój akces do Międzynarodowego Zrzeszenia Towarzystw Mikrobiologicznych (IAMS). Na terenie kraju Towarzystwo rozwinęło bardzo ożywioną działalność: organizowało wykłady popularnonaukowe, posiedzenia i zjazdy naukowe oraz prowadziło wykłady i kursy specjalistyczne dla osób zawodowo związanych z mikrobiologią.

Do II wojny światowej odbyło się w kraju 7 zjazdów (tab. I), uczestniczyło w nich do 160 osób, w tym około 80 członków Towarzystwa. Lata wojny i okupacji

uniemożliwiły dalszą działalność Towarzystwa oraz spowodowały zawężenie zakresu badań mikrobiologicznych, oficjalnie jedynie do diagnostycznych badań usługowych i produkcji szczepionek. Jednak nie bacząc na represje, polscy mikrobiolodzy brali czynny udział w tajnym nauczaniu, a także w innych formach działalności konspiracyjnej.

W 70-letniej historii Polskiego Towarzystwa Mikrobiologów, przez blisko pół wieku przynależności do PTM dane było autorom tego artykułu, w pierwszych latach powojennych – poznać osobiście wybitnych polskich mikrobiologów, z grona członków założycieli, wśród nich trzech przewodniczących Towarzystwa z lat 1927–1937: prof. dr Zygmunta Szymanowskiego, prof. dr Ludwika Hirszfelda, prof. dr Stanisława Legeżyńskiego. Im to właśnie w dużej mierze przypisać należy szybką odbudowę i rozbudowę placówek mikrobiologicznych po zakończeniu II wojny światowej. Im zawdzięczamy również szybkie przywrócenie do życia Polskiego Towarzystwa Mikrobiologów. Już bowiem w roku 1945 jako pierwszy powstał terenowy oddział PTM w Lublinie. Pełną działalność Towarzystwa zainaugurował pierwszy po wojnie, a ósmy z kolei zjazd PTMiE zorganizowany w Warszawie w dniach 13 i 14 kwietnia 1947 roku.

Znaczącą rolę w działaniu Towarzystwa odegrali, będąc aktywnymi członkami jego władz, nieżyjący już profesorowie: Jan Adamski, Kazimierz Bassalik, Ludmiła Bassalik-Chabielska, Zenon Buczowski, Jan Chomiczewski, Władysław Kunicki-Goldfinger, Włodzimierz Kuryłowicz, Kazimierz Lachowicz, Henryk Meisel, Mieczysław Metzger, Edmund Mikulaszek, Maria Morzycka, Jerzy Morzycki, Feliks Przesmycki, Zdzisław Przybyłkiewicz, Stefan Ślopek, Stanisława Woyciechowska i Jadwiga Ziemięcka.

Duże zasługi w działalności Towarzystwa mieli także: jego wieloletni przewodniczący Zarządu Głównego prof. dr Juliusz Brill i dr Edward Mikołajczyk sekretarz ZG.

Znaczny rozwój placówek mikrobiologicznych związany z powołaniem nowych uczelni i diagnostycznych pracowni mikrobiologicznych oraz wytwórni surowic i szczepionek spowodował dalsze rozszerzenie działalności Towarzystwa. Powołane zostały oddziały terenowe: w Lublinie (1945), w Warszawie (1949), Gdańsku (1951), Krakowie (łącznie z Katowicami), Łodzi, Poznaniu i we Wrocławiu (1952). Kolejne oddziały powstały w: Szczecinie (1964), Białymstoku (1965), Katowicach (1973), Olsztynie (1976) i Puławach (1979). Obecnie Towarzystwo posiada 12 oddziałów terenowych i liczy 9087 członków, w tym według stanu na 1995 rok 188 ze stopniem doktora, 34 członków ze stopniem doktora habilitowanego i 102 członków z naukowym tytułem profesora, pracujących głównie w wyższych uczelniach i instytutach naukowych.

Po II wojnie światowej stopniowo dokonywała się zmiana profilu mikrobiologii. Wzrost kadr absolwentów uniwersyteckich wydziałów biologii, mikrobiologii środowiskowej na kierunkach politechnicznych oraz biotechnologii w wyższych szkołach rolniczych sprawił, że rola mikrobiologii nie związanej bezpośrednio z naukami medycznymi i weterynaryjnymi zwiększyła się w sposób wyraźny. Doprowadziło to w roku 1951 do zmiany nazwy Towarzystwa z Polskiego Towarzystwa Mikrobiologów i Epidemiologów na Polskie Towarzystwo Mikrobiologów i przejścia w 1954 r. spod

patronatu Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej pod patronat Wydziału II Polskiej Akademii Nauk.

Polskie Towarzystwo Mikrobiologów w 1927 roku było współzałożycielem Międzynarodowej Unii Towarzystw Mikrobiologów (IAMS – obecnie IUMS), a w 1977 – Federacji Europejskich Towarzystw Mikrobiologicznych (FEMS).

W pracach Międzynarodowej Unii Towarzystw Mikrobiologicznych (IUMS) z ramienia naszego Towarzystwa, w okresie powojennym udział brali prof. J. Jeljaszewicz, prof. M. Mordarski oraz prof. J. Kubica. Prof. Włodzimierz Kuryłowicz przez jedną kadencję był członkiem Rady Naukowej Unii oraz przez jedną kadencję wiceprezydentem IUMS.

W Federacji Europejskiej Towarzystw Mikrobiologicznych (FEMS) delegatem PTM-u przez kilka kadencji był prof. M. Metzger, a prof. M. Mordarski piastował w niej funkcję wiceprezydenta i prezydenta.

W okresie kolejnych zjazdów, na których zarysowały się różne specjalizacje w dziedzinie mikrobiologii, doszło do wyodrębnienia się z PTM nowych Towarzystw. W roku 1958 epidemiolodzy, jako pierwsi, stworzyli własną, prężną organizację naukową, o nazwie Polskie Towarzystwo Epidemiologów i Lekarzy Chorób Zakaźnych, a w roku 1969 grupa członków PTM-u o zainteresowaniach immunologicznych, głównie ze środowiska wrocławskiego, powołała Polskie Towarzystwo Immunologiczne. Trzeba jednak podkreślić, że znaczna część członków naszego Towarzystwa należy równocześnie do jednego z wyżej wymienionych towarzystw.

W 70-letnim okresie istnienia naszego Towarzystwa różnie toczyły się jego losy, były wzloty i drobne niepowodzenia oraz wydarzenia katastroficzne, jak okres okupacji, jednak dzięki aktywności jego członków Towarzystwo potrafiło nie tylko przetrwać te trudne chwile, ale i dalej się rozwijać. Niewątpliwie duży wpływ na działalność Towarzystwa i jego pozycję w kraju i zagranicą wywierali tak wybitni naukowcy i ogromne autorytety jak pierwszy przewodniczący i współzałożyciel prof. Zygmunt Szymanski oraz takie autorytety naukowe o randze międzynarodowej jak Ludwik Hirszfeld, prof. Edmund Mikulaszek, prof. Stefan Ślopek, prof. Włodzimierz Kuryłowicz, prof. Feliks Przesmycki i inni.

Od początku istnienia Towarzystwo nasze koncentrowało się prawie wyłącznie na badaniach mających służyć ochronie zdrowia ludzi i zwierząt. Jednak poczynając od drugiej połowy tego wieku kierunki zainteresowań członków Towarzystwa zaczęły coraz bardziej odbiegać od pierwotnych, o czym zadecydował dalszy postęp poczyniony w różnych dziedzinach nauk przyrodniczych. W ostatnich trzydziestu latach coraz dobitniej uwidocznił się znaczny wzrost osiągnięć mikrobiologii ogólnej, opartej o zdobycze naukowe w dziedzinie biologii molekularnej i inżynierii genetycznej oraz opartych przeważnie o biotechnologię, kierunkach mikrobiologii stosowanej, związanej z gospodarką narodową i ochroną środowiska. Ostatnie zdobycze mikrobiologii przemysłowej, rolniczej, farmaceutycznej, mikrobiologii żywności i pasz, wody, ścieków i powietrza są tak poważne, że wzrosła ranga i rola mikrobiologii właśnie w tych dziedzinach w gospodarce narodowej.

Godnym uwagi zjawiskiem okresu powojennego stał się gwałtowny rozwój wirusologii, dyscypliny o starych tradycjach w Polsce. Inicjatorem rozwoju tej dyscypliny w nowoczesnym ujęciu i głównym jej organizatorem był prof. Feliks Przesmycki.

Mimo coraz wyraźniejszego wyodrębnienia się tej gałęzi wiedzy, przez wiele lat wirusolodzy polscy nie mieli własnej organizacji. Dopiero w 1970 roku utworzona została w ramach Towarzystwa Sekcja Wirusologiczna posiadająca obecnie własne agendy w pięciu oddziałach terenowych: Gdańsku, Krakowie, Lublinie, Warszawie i Wrocławiu. Potrzeba stworzenia silniejszych więzów organizacyjnych tej tak specyficznej gałęzi mikrobiologii, to nie tylko odmienne właściwości przedmiotu badań, ale i ogrom czekających jej zadań. Obecny stan wirusologii w kraju przy braku dostatecznej liczby pracowni diagnostycznych, znacznych brakach w wyposażeniu już istniejących, stwarza ogrom problemów trudnych do przewyciężenia przy niskich nakładach finansowych na naukę w kraju.

Podstawowa działalność Towarzystwa prowadzona jest przez poszczególne oddziały terenowe, które organizują okresowo zebrania członków, omawiając na nich wyniki prac bieżących, bądź też przedstawiając referaty poglądowe na najbardziej aktualne tematy, którymi zainteresowane jest dane środowisko mikrobiologów. Zebrania te z reguły mają charakter otwarty, uczestniczą w nich poza członkami PTM inni zainteresowani tematyką mikrobiologiczną, prelekcje często wygłaszane są przez czołowych mikrobiologów polskich, jak też zapraszanych wybitnych specjalistów zagranicznych.

W ciągu roku terenowe oddziały Towarzystwa organizują łącznie około 90 posiedzeń naukowych o zasięgu lokalnym oraz są organizatorem lub współorganizatorem 4–5 konferencji krajowych i 2–3 konferencji międzynarodowych.

Polskie Towarzystwo Mikrobiologów wydaje trzy kwartalniki: *Acta Microbiologica Polonica* (od 1952 r. – anglojęzyczny), *Postępy Mikrobiologii* (od 1961 r. do 1990 r. ukazujący się pod patronatem Komitetu Mikrobiologii PAN) oraz *Medycyna Doświadczalna i Mikrobiologia* (od 1949 r.). Ten ostatni kwartalnik, wydawany wspólnie z Państwowym Zakładem Higieny, w latach 1925–1948 (z przerwą w okresie wojny) ukazywał się pod nazwą *Medycyna Doświadczalna i Społeczna* i jest najstarszym krajowym czasopismem mikrobiologicznym, w którym były publikowane naukowe materiały Zjazdów Polskiego Towarzystwa Mikrobiologów i Epidemiologów oraz ogłaszano wykazy uczestników zjazdów i listy członków Towarzystwa.

Statut Towarzystwa zmieniany był od 1927 roku czterokrotnie; ostatni raz w roku 1992.

Przedstawienie całokształtu dorobku Polskiego Towarzystwa Mikrobiologów na pewno przekracza ramy tego artykułu i wymagałoby osobnego monograficznego opracowania. Na obecnym etapie można stwierdzić, że po 70 latach swej działalności Polskie Towarzystwo Mikrobiologów pragnie nadal służyć rozwojowi wszystkich kierunków mikrobiologii polskiej.

ZJAZDY POLSKIEGO TOWARZYSTWA MIKROBIOLOGÓW

OKRES PRZEDWOJENNY (do 1939 roku)

I	Zjazd w Warszawie	31.X.-1.XI.	1927
II	Zjazd we Lwowie	3-4.XI.	1928
III	Zjazd w Krakowie	brak danych	1929
IV	Zjazd w Warszawie	1-3.XI.	1931
V	Zjazd w Poznaniu	12-15.IX.	1933
VI	Zjazd w Łodzi	1-3.XI.	1935
VII	Zjazd we Lwowie	4-7.VII.	1937

OKRES POWOJENNY (od roku 1947)

VIII	Zjazd w Warszawie	12-14.IV.	1947
IX	Zjazd we Wrocławiu	3-5.X.	1948
X	Zjazd w Gdańsku	3-7.IX.	1949
XI	Zjazd w Krakowie	12-14.V.	1951
XII	Zjazd w Łodzi	6-10.XI.	1952
XIII	Zjazd w Poznaniu	25-27.IX.	1955
XIV	Zjazd w Białymstoku	17-19.IX.	1959
XV	Zjazd we Wrocławiu	11-14.XI.	1963
XVI	Zjazd w Lublinie	21-23.IX.	1967
XVII	Zjazd w Warszawie	9-12.IX.	1970
XVIII	Zjazd w Lublinie	25-27.IX.	1975
XIX	Zjazd w Szczecinie	3-6.IX.	1979
XX	Zjazd w Warszawie	22-24.IX.	1983
XXI	Zjazd w Olsztynie	16-18.IX.	1987
XXII	Zjazd w Krakowie	23-25.IX.	1992
XXIII	Zjazd w Łodzi	16-19.IX.	1996

Ogólnopolskie zjazdy początkowo organizowano co rok, następnie co dwa lata, od roku 1955 co cztery lata. Naukowe materiały zjazdów od I do XII włącznie, publikowano w kwartalniku *MEDYCYNA DOŚWIADCZALNA I SPOŁECZNA*, a następnie w *MEDYCYNIE DOŚWIADCZALNEJ I MIKROBIOLOGII*. Prace ze zjazdów XIII-XXIII opublikowano w postaci osobnych pamiętników.

Tabela II

PREZESI POLSKIEGO TOWARZYSTWA MIKROBIOLOGÓW
(Przewodniczący Zarządu Głównego)

1. prof. dr Zygmunt Szymanowski	1927–1933	
2. prof. dr Ludwik Hirszfeld	1933–1935	
3. prof. dr Napoleon Gąsiorowski	1935–1937	
4. prof. dr Stanisław Legeżyński	1937	– kadencja miała trwać do VIII Zjazdu PTM, tj. do jesieni 1939 roku.
5. prof. dr Ludwik Hirszfeld	1947–1951	
6. prof. dr Zygmunt Szymanowski	1951–1952	
7. prof. dr Feliks Przesmycki	1952–1955	
8. prof. dr Juliusz Brill	1955–1970	cztery kadencje
9. prof. dr Marian Mordarski	1970–1975	
10. prof. dr Jan Chomiczewski	1975–1979	
11. prof. dr Józef F. Kubica	1979–1987	dwie kadencje
12. prof. dr Stanisław Kałużewski	1987–1996	dwie kadencje
13. prof. dr Danuta Dzierżanowska	1996–	

Tabela III

Krajowi Honorowi Członkowie Polskiego Towarzystwa Mikrobiologów
(Wykaz nie obejmuje osób żyjących – 15 członków)

1. Kazimierz Bassalik	12. Edmund Mikulaszek
2. Ludmiła Bassalik-Chabielska	13. Maria Morzycka
3. Juliusz Brill	14. Feliks Przesmycki
4. Odo Feliks Bujwid	15. Zdzisław Przybyłkiewicz
5. Jan Chomiczewski	16. Ludwik Rajchman
6. Ludwik Hirszfeld	17. Adam Skurski
7. Helena Krzemieniewska	18. Zygmunt Szymanowski
8. Włodzimierz Kuryłowicz	19. Stefan Śłopek
9. Stanisław Legeżyński	20. Alfred Trawiński
10. Irena Lipska	21. Jadwiga Ziemięcka
11. Henryk Meisel	

Zagraniczni Honorowi Członkowie Polskiego Towarzystwa Mikrobiologów

1. Otar Andżaparidze	(ZSRR)
2. Dionizy Blaškovič	(Czechosłowacja)
3. Helge Gyllenberg	(Finlandia)
4. Aleksander Imszeniecki	(ZSRR)
5. Hilary Koprowski	(USA)
6. Helge Larsen	(Norwegia)
7. Wacław Szybalski	(USA)
8. John David Williams	(Wielka Brytania)
9. Elia Wollman	(Francja)
10. Wiktor Żdanow	(ZSRR)